

Ks. Grzegorz Polok

Uniwersytet Ekonomiczny Katowice

Wydział Ekonomii

INSTYTUCJONALNE FORMY WSPARCIA MŁODZIEŻY POCHODZĄCEJ Z RODZIN DYSFUNKCYJNYCH NA PRZYKŁADZIE DZIAŁAŃ ŚRODOWISKA UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO W KATOWICACH¹

Młodzi, którzy przychodzą studiować na uczelnie, wywodzą się z określonego środowiska rodzinnego. To w nim kształtuje się osobowość dzisiejszychaków. Współczesna polska rodzina zmaga się z wielorakimi trudnościami, a pośród nich dominują takie jak: nadużywanie alkoholu, czy wręcz alkoholizm jednego lub obojga rodziców², rozwody prawne czy emocjonalne, nieobecność rodziców w procesie wychowawczym, a także problemy ze zdrowiem psychicznym członka rodziny.

Skutkiem wskazanej powyżej sytuacji rodziny polskiej jest rosnąca liczba studentów – „dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych” (DDD), a zwłaszcza „dorosłych dzieci alkoholików” (DDA). DDD czy DDA są to pełnoletnie osoby, które wychowywały się w rodzinie, w której ujawniła się jakaś dysfunkcja, co w polskiej rzeczywistości szczególnie ma związek z problemem alkoholowym rodziców. Wzrastanie w takiej rodzinie powoduje, że studenci w swoim akademickim życiu przeżywają określone trudności, których korzenie tkwią w doświadczeniach wyniesionych z ro-

¹ Artykuł jest streszczeniem publikacji G. Polok, *Instytucjonalne formy wsparcia młodzieży akademickiej pochodzącej z rodzin dysfunkcyjnych*, Katowice 2015.

² Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych szacuje, że w Polsce żyje prawie 4 miliony dzieci, których rodzice nadużywają alkoholu oraz około 1,5 miliona dzieci alkoholików. Zob. M. Kucińska, *Gdzie się podziato moje dzieciństwo. O Dorosłych Dzieciach Alkoholików*, red. [b.a.], Kielce 2006, s. 25.

dziny dysfunkcyjnej, a zwłaszcza rodziny z problemem alkoholowym³. Z dostępnych szacunkowych danych wynika, iż DDA stanowią około 40% dorosłej populacji Polaków⁴. Co więcej, z roku na rok wzrasta spożycie alkoholu w Polsce⁵.

Do grupy dorosłych z rodzin z problemem alkoholowym dochodzi jeszcze kilkanaście procent osób, które wychowywały się w rodzinie, gdzie występowała jakaś inna, niż problem alkoholowy, dysfunkcja. W tym przypadku należy mieć świadomość, że często w jednej rodzinie może wystąpić kilka różnych dysfunkcji i globalna skala problemu nie jest prostym dodaniem powyższych danych procentowych, jednak zjawisko jest już tak powszechne, że warto temu problemowi poświęcić znaczną uwagę na płaszczyźnie zarówno teoretycznej, jak i praktycznej.

Zagadnieniem dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych w sposób szczególnie powinno zająć się szeroko pojęte środowisko akademickie, czyli uczelnie, instytuty badawcze, różne organizacje studenckie, stowarzyszenia uniwersyteckie czy wspólnoty duszpasterstwa akademickiego. Dlatego że w naszym kraju uczelniom wyższym, z uwagi na rolę, jaką pełnią w rozwoju społeczno-gospodarczym państwa, stawiane są wysokie wymagania co do sposobu realizowania swojej misji, a także w odniesieniu do działań na rzecz społeczeństwa⁶.

Ponadto zjawisko dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza z rodzin z problemem alkoholowym, jest także istotne dla samego środowiska akademickiego w jego wewnętrznej przestrzeni. Na uczelnie przychodzą bowiem zdobywać wiedzę studenci obciążeni syndromem DDD czy DDA i nie można tych studentów pozostawić w całym procesie edukacyjnym bez konkretnej pomocy. Do takich działań obliguje ustawa o szkolnictwie wyższym, wskazująca wyraźnie, iż każda z uczelni oraz nauczyciele akademicy mają obowiązek nie tylko kształcić studentów, ale ich wychowywać⁷. Należy mieć bowiem świadomość, że czas studiów jest szczególnym okresem w cyklu życiowym człowieka. Zwłaszcza z punktu widzenia wychowania i edukacji, jest to najbardziej wartościowy i wymagający okres dla osób studiujących, ponieważ jest to czas, w którym dochodzi do ciągłej optymalizacji rozwoju osobowości studenta. Osobowości, która w przyszłości zadecyduje o możliwościach realizacji przez niego istotnych zadań społecznych, zawodowych, rodzinnych czy obywatelskich. Na tym etapie rozwoju studenta szkoła wyższa staje się dla niego przestrzenią życiową o znaczeniu

³ Por. L. Cermak i J. Rutzky, *Czas uzdrowić swoje życie*, Warszawa 1998, s. 7-13.

⁴ Por. M. Kucińska, *Dorosłe Dzieci Alkoholików*, www.kiosk.onet.pl/charaktery/11.05.08.

⁵ Według sprawozdania Ministerstwa Zdrowia z polityki antyalkoholowej za 2013 rok na głowę statystycznego Polaka przypadło prawie 10 litrów (9,7 l) czystego spirytusu (z tego ponad połowa zawarta była w piwie). To najwyższy poziom spożycia alkoholu od lat (mniej piliśmy nawet w czasach PRL). Zob. www.kobieta.onet.pl/zdrowie/zycie-i-zdrowie/polacy-pija-coraz-wiecej-niepokojacy-raport-ministerstwa-zdrowia.03.01.2015.

⁶ Z przeprowadzonych w grudniu 2002 roku badań na reprezentatywnej, ogólnopolskiej grupie osób powyżej 18 roku życia wynika, że uczelnie wyższe i instytuty akademickie, postrzegane są przez respondentów jako te, które najbardziej działają dla dobra społeczeństwa, zob. *Postawy wobec społecznej odpowiedzialności biznesu*, www.ipsos.pl, s. 8, 13.06.09.

⁷ z dnia 27.07.05 art.13.p2 i art. 111 p1.

podstawowym, w którym poza wiedzą zawodową, kształtuje swoją osobowość, nawyki, postawy, przekonania oraz zachowania⁸. Stąd tak ważne jest zapewnienie studentom, wywodzącym się z rodzin dysfunkcyjnych, a niosącym w związku z tym w sobie określone obciążenia psychiczne⁹, instytucjonalnych form pomocy, która pozwoli na pełny rozwój osobowości tej grupie żaków.

CHARAKTERYSTYKA RODZIN DYSFUNKCYJNYCH

Dla odszukania podstawowych przyczyn trudności, jakich doświadczają w swoim akademickim życiu studenci wywodzący się z rodzin dysfunkcyjnych, trzeba przyjrzeć się okresowi ich dzieciństwa. Dzieciństwo to bowiem przebiegało w określonej sytuacji rodzinnej, której skutki w mniejszej lub większej mierze odczuwają przez całe swoje życie. Czas bycia dzieckiem jest bowiem kluczowym okresem dla rozwoju tożsamości każdego człowieka. Rodzące się dzieci, doświadczając swojej własnej bezradności, powinny w swoich rodzinach przejść od symbiotycznej do niezależnej relacji z rodzicami. Powinny przy tym nauczyć się wielu umiejętności niezbędnych do przetrwania i poukładania życia tak, by czuć się szczęśliwym i spełnionym. W funkcjonalnej rodzinie, która zaspokaja emocjonalne potrzeby dzieci, gdzie dominują przejrzyste zasady i reguły, rozwija się spójna i silna ich tożsamość. Żyjąc w takiej przestrzeni rodzinnej, dzieci mogą nabyć także umiejętności koegzystencji z innymi ludźmi, która pozwoli im na realizację siebie w ciągu całego swojego życia. Podstawą takiego pełnego i dobrego funkcjonowania rodziny jest małżeństwo, którego wspornikiem jest wzajemna miłość kobiety i mężczyzny, dla wielu z nich mająca źródło w Bogu. W rodzinie, która pozwala na spełnianie się i rozwijanie obojga z małżonków, poprzez postawę dojrzałej miłości, rodzi się odpowiedzialność za szczęście swoje i innych, co daje szansę na to, by stało się ono przestrzenią dla pełnego rozwoju i funkcjonowania rodzających się dzieci¹⁰.

Zdecydowanie różni się sytuacja dzieci wychowywanych w rodzinie określonej jako dysfunkcyjna. O takiej wspólnocie mówimy wtedy, gdy nie potrafi ona właściwie wypełnić głównych funkcji rodziny (funkcji ekonomicznej, społecznej, socjopsychologicznej) oraz nałożonych na nią podstawowych zadań, jakimi są opieka i wychowanie. Ujawniająca się, w mniejszym lub większym stopniu, w ro-

⁸ Por. I. Kowalewski, *Zaburzenia emocjonalne studentów krakowskich uczelni wyższych w aspekcie bezpieczeństwa*, www.21.edu.pl.10.07.09.

⁹ Prawdopodobieństwo, że dzieci alkoholików same zostaną również alkoholikami jest cztery razy większe niż w przypadku innych dzieci. W przypadku wnuków alkoholików ryzyko wzrasta trzykrotnie. Zob. B.T. Woronowicz, *Alkoholizm jest chorobą*, Warszawa 1998, s. 17. Część studentów DDD/DDA wiąże się w swoim życiu z osobami uzależnionymi, a inni będą unikać myślenia o tym, co wydarzyło się w dzieciństwie. Prawie połowa DDA nie zdecyduje się na stały, zalegalizowany związek, a wiele zawartych przez nich małżeństw (około 1/3) skończy się rozwodem. Zob. *12 Kroków dla Dorosłych Dzieci z uzależnieniowych i innych rodzin dysfunkcyjnych*, Warszawa 1996, s. 5-6.

¹⁰ Por. J. Wawerska-Kus, *Dzieciństwo bez dzieciństwa*, Warszawa 2009, s. 8-12; zob. także Z. Sękowska, *Współzależność wychowania i rozwoju dziecka*, w: *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej*, red. F. Adamski, Kraków 1982, s. 99-114.

dzinie dysfunkcyjnej niezdolność do realizacji jej podstawowych funkcji i zadań wpływa na każdego z jej członków. Rodzina jest bowiem systemem, w którym zaburzone funkcjonowanie, czy nierealizowanie określonych powinności przez nawet jednego z jej członków, uderza w cały system rodziny, zwłaszcza w jego najdelikatniejsze ogniwo – dzieci. Rodzina dysfunkcyjna jest zamknięta w sobie, ponieważ często jej członkowie żyją w izolacji od świata zewnętrznego, pozbawieni jakiegokolwiek nici przyjaźni czy bliskich kontaktów towarzyskich. Jeżeli natomiast takie kontakty się pojawiają – są powierzchowne, oparte na pozorach, pozbawione prawdziwych uczuć, nieszczerze.

W rodzinie dysfunkcyjnej nie mówi się prawdy o problemach jej członków, dokonując przy tym zafałszowania i zniekształcania rzeczywistości, w której ona żyje. Zaburzona jest także komunikacja między poszczególnymi członkami rodziny i raczej nie można liczyć na ich wzajemną pomoc, bowiem każdy jest zazwyczaj skoncentrowany na sobie, ignorując problemy swoich bliskich. W rodzinie dysfunkcyjnej ma miejsce sztywno określony podział ról, jakie się w niej pełni, a u jej członków uwidacznia się nieadekwatne widzenie rzeczywistości własnego domu i określonych w nim zachowań. W takiej rodzinie dzieci mają niewiele spójnych, budujących doświadczeń i wzorów rodzicielskich, które pozwoliłyby im na kształtowanie pozytywnych postaw wobec siebie, innych oraz świata. Taka wspólnota życia nastawiona jest przede wszystkim na sztywne utrzymanie systemu rodzinnego, nie zaś na rozwój swoich członków. W rodzinie dysfunkcyjnej często członkowie zaprzeczają swoim problemom, nie dając możliwości dojścia do ich rozwiązania. We wspomnianej rodzinie ma miejsce zaprzeczenie pięciu potencjałom człowieka: uczuciom, spostrzeżeniom, myślom, dążeniom i wyobrażeniom. W takiej rodzinie brak jest intymności, a dzieci często wstydzą się swojej rodziny. Mają tam miejsce utrwalone i zamrożone, sztywne role, a członkowie rodziny mają zaplątane granice pomiędzy sobą, czując często tak, jak inne osoby w rodzinie. W rodzinie dysfunkcyjnej jej członkowie nie mogą zaspokoić swoich indywidualnych potrzeb, bo są one odkładane na później, by umożliwić zaspokojenie potrzeb systemu rodzinnego. W odniesieniu do systemu komunikacji w rodzinie dysfunkcyjnej ma tam miejsce często otwarty konflikt albo zgoda na to, aby nie było niezgody. Rzadko dochodzi do prawdziwego kontaktu. W rodzinie dysfunkcyjnej panują sztywne zasady, które zasadniczo się nie zmieniają. Na ogół takimi zasadami są: kontrola, perfekcjonizm i oskarżanie. Jednocześnie jawne tajemnice są częścią kłamstw, które trzymają rodzinę w zamrożonym stanie. Tajemnice te zna każdy członek rodziny i udaje, że o niczym nie wie. Każda rodzina dysfunkcyjna naraża wzrastające w niej dziecko na stresy, jednak największy problem stwarza alkoholizm i narkomania rodzica bądź rodziców, przemoc we wzajemnych relacjach, wykorzystywanie czy zaniedbywanie¹¹.

Dysfunkcyjna rodzina, której skutki dotyczą wychowywanych w niej dzieci, może przybierać różne oblicza. Najczęstszym powodem dysfunkcyjności rodziny

¹¹ Por. M. Prajsner, *Rodzina dysfunkcyjna*, „Remedium”, maj 2002, s. 18-19

jest nadużywanie alkoholu czy alkoholizm jednego lub dwojga rodziców(lub inne uzależnienia), a także rozwód prawny¹² czy emocjonalny¹³ danego małżeństwa. Przyczyną dysfunkcyjności może być również choroba psychiczna kogoś z rodziny. Często tym formom dysfunkcyjności rodziny może towarzyszyć stosowana wobec dzieci lub współmałżonka przemoc fizyczna lub psychiczna, a nawet maltretowanie i wykorzystywanie seksualne¹⁴. O rodzinie dysfunkcyjnej możemy mówić także wtedy, gdy dochodzi do fizycznego lub psychicznego opuszczenia dzieci¹⁵ przez jedno lub oboje rodziców i gdy ma miejsce nieobecność emocjonalna czy chłód emocjonalny, okazywany własnym pociechom. Zachowanie jednego czy obojga rodziców, które może mocno zaburzyć osobowość dziecka, to wyrażany przez nich trwale w słowach, czynach lub w całej postawie brak akceptacji, dewaluowanie czy wręcz odrzucanie własnych dzieci. Formą dysfunkcji, która dotyka dzieci w ich rodzinach, mogą być także nadużycia emocjonalne, czyli wykorzystywanie dzieci przez dorosłego do zaspokajania swoich potrzeb emocjonalnych, przez na przykład uczynienie z nich powierników spraw dorosłych albo tworzenie koalicji z dziećmi

¹² W roku 2013 na 181 tys. zawartych związków rozstało się 66 tys. par. Oznacza to, że, wskaźnik rozwodów (czyli ich proporcja w stosunku do nowo zawartych małżeństw) wyniósł 36,4 %. Okazuje się, że współczynnik ten z roku na rok rośnie. Jeszcze dekadę temu sięgał 25 %, a w 2010 r. przekroczył 26,6 % (61,3 tys. rozwodów na 230 tys. małżeństw). W roku 2011 średnio dziennie w Polsce rozwodziło się prawie 177 par. Drugą przyczyną rozpadu małżeństwa było nadużywanie alkoholu. Zob. www.polska.newsweek.pl/rozwoody-swiat-rozwoodzi-sie-na-potege-a-polacy. [dostęp: 16.01.2015].

¹³ W przeprowadzonych badaniach zauważono, że w porównaniu z dziećmi z normalnych domów dorosłe dzieci rozwiedzionych rodziców doświadczają zwykle silniejszych uczuć depresji, gniewu, wrogości, smutku, żalu, niepokoju o przyszłe kontakty z innymi, trudności w radzeniu sobie ze wspomnieniami; wykazują większą podatność na stres, skłonność do zmartwień, izolowania się; uważają, że pod wieloma względami nigdy im się nie powiedzie tak, jak dzieciom z normalnych domów. Czują się przytłoczone ciężarem życia, mają obniżony poziom samooceny. Wkładają mniej wysiłku w pracę, wykazują niższy poziom empatii, są patologicznymi kłamcami. Częściej wchodzą w konflikt z prawem czy porzucają posiadaną pracę. Mają wiele problemów w zakresie kontaktów z innymi ludźmi, co powoduje wyższy odsetek rozwodów oraz podstawowe trudności okazywania i kontrolowania uczuć. Straty ponoszone przez dorosłe dzieci z rodzin rozbitych przez rozwód emocjonalny czy prawny ujawniają się szczególnie w braku wzorców postaw rodzicielskich, braku stabilnego i bezpiecznego środowiska umożliwiającego start w dorosłe życie, braku doradców i powierników w osobach swych rodziców, braku możliwości pełnej samorealizacji w przyszłości, braku zdolności kochania, doceniania innych i bycia w zgodzie z samym sobą, braku zdolności do utrzymywania intymnych lub bliskich kontaktów z innymi ludźmi, braku zdolności nieprzymuszonej pracy dla dobra ogółu. Por. J. Conway, *Dorosłe dzieci prawnie lub emocjonalnie rozwiedzionych rodziców*, Warszawa 2010, s. 38-39

¹⁴ Jak wynika ze sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie z 2007 roku, 36% Polaków ujawniło, że co najmniej raz doświadczyli jakiejś formy przemocy w rodzinie, a co piąty z naszych rodaków przyznaje się do tego, że sam był sprawcą przemocy wobec członków swojej rodziny. Zob. *Co trzeci Polak doświadczył przemocy w rodzinie*, www.info.wiara.pl.20.10.08.

¹⁵ Prawie dwa miliony dorosłych Polaków wyjechało z Polski do pracy za granicę, co wiąże się z problemem eurosierot. Mówi się, że przy największej fali emigracji prawie 25% dzieci było wychowywanych w kraju bez jednego czy nawet obydwu rodziców przez bliższą lub dalszą rodzinę, Zob. www.biznes.onet.pl/praca/emigracja-zarobkowa-w-ue-wielkie-wyzwanie-dla-polski-i-regionu. [dostęp: 03.01.2015].

przez jednego z rodziców przeciw drugiemu. Objawem dysfunkcyjności rodziny jest także stawianie dzieciom wymagań nieadekwatnych do ich etapu rozwoju i posiadanych możliwości. Może się taka dysfunkcja objawiać w trwałych działaniach rodziców, które infantylizują ich dzieci lub określają wobec nich nadmierne wymagania i oczekiwania, niemożliwe przez nie do spełnienia. Ponadto ujawniający się ze strony rodziców przerost sztywnych wymagań nad okazywaniem miłości i czułości wobec własnych dzieci, a także nadopiekuńczość, powiązana z nadmierną kontrolą, mogą przyczynić się do dysfunkcyjności wychowywanych dzieci¹⁶. Trzeba przy tym zauważyć, że w danej rodzinie może ujawnić się naraz kilka różnych dysfunkcji, co może przekładać się na jeszcze silniejsze skutki w życiu akademickim studenta, wywodzącego się z takiej wspólnoty rodzinnej.

Studentów, którzy doświadczyli w swojej rodzinie, w procesie wzrastania w niej, jednego bądź wielu wymienionych powyżej przejawów dysfunkcyjności, określa się mianem „dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych” (DDD). Szczególnie trudna, ze względu na skutki, jakie ujawniają się w dorosłym życiu, jest sytuacja, w której dzieci wychowywane były w rodzinie, gdzie jedno bądź dwoje rodziców nadużywało alkoholu lub było od niego uzależnionych. W tym przypadku przyjęło się określać takie osoby mianem „dorosłych dzieci z rodzin alkoholowych” (DDA). Można powiedzieć, iż doświadczenie przez dzieci silnych przejawów dysfunkcyjności ich rodziny (jednej bądź wielu dysfunkcji), które nie były związane z problemem alkoholowym rodziców, powoduje często w ich studenckim życiu skutki podobne do tych, jakie ujawniają się przede wszystkim u studentów z rodzin z problemem alkoholowym. Dlatego część studentów – dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych – będzie potrzebowała w swoim procesie zdrowienia takiej samej pomocy jak studenci – dorosłe dzieci alkoholików. Ze względu na skalę problemu i wynikające z tego konsekwencje dla studentów, którzy wychowywali się w rodzinie z problemem alkoholowym¹⁷, skoncentrujemy się w dalszej części tej publikacji przede wszystkim na nich.

Należy jednak pamiętać, iż silne skutki wynikające z wychowywania się w rodzinie dysfunkcyjnej, a ujawniające się u studentów DDD, podobne są do tych, jakie mają studenci DDA, stąd instytucjonalne formy wsparcia żaków oferowane przez uczelnię wyższą powinny być mocno do siebie zbliżone¹⁸.

WYNIKI BADAŃ PRZEPROWADZONYCH WŚRÓD STUDENTÓW UNIwersytetu Ekonomicznego w Katowicach

Szkoły wyższe powinny podejmować badania, których wyniki wspomogą projektowanie konkretnych sposobów pomocy studentom pochodzącym z rodzin dysfunkcyjnych, zwłaszcza z rodzin z problemem alkoholowym. Powinny udostępniać wyniki przeprowadzonych przez siebie badań opinii publicznej i na ich

¹⁶ Por. J. Bradshaw, *Toksyczny wstyd*, Warszawa 1997, s. 38-62.

¹⁷ Badania przedstawione w rozdziale drugim ukazują, że największą grupą studentów na UE Katowice są ci, którzy wywodzą się z domów z problemem alkoholowym.

¹⁸ Por. J. Woititz, *Dorosłe dzieci alkoholików*, Warszawa 2000, s. 5.

podstawie lobować na rzecz takich działań rządu, jednostek samorządu terytorialnego czy organizacji pozarządowych, które wdrożą system pomocy osobom pochodzącym z rodzin dysfunkcyjnych. Z tych opisywanych posunięć powinny wpływać też konkretne działania na rzecz stale rosnącej liczby dorosłych dzieci alkoholików. Okazywana im pomoc jest jedną z głównych dróg przeciwdziałania pogłębiającej się dysfunkcyjności rodziny polskiej.

W przypadku Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach nie oparto się wyłącznie na dostępnych powszechnie danych, by zgodnie z krzywą Gausa założyć, że taki sam procent osób wywodzących się z tych rodzin dysfunkcyjnych studiuje na uczelni. W przypadku dorosłych dzieci z rodzin z problemem alkoholowym szacuje się, że jest ich wśród Polaków 40%, a do tego możemy śmiało jeszcze mówić o kilkunastu procentach dorosłych dzieci pochodzących z rodzin obciążonych inną dysfunkcją. Trzeba też mieć świadomość, że często w jednej rodzinie występuje więcej niż jedna dysfunkcja, stąd procentowe wyliczenia nie będą prostym dodaniem poszczególnych danych.

Badania, które przeprowadził piszący referat wśród studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, miały miejsce wiosną 2013 roku. Ich celem było zobaczenie, jak kształtuje się środowisko rodzinne studentów, zwłaszcza tych z młodszych lat studiów, oraz jakie konsekwencje powodują w ich obecnym życiu sytuacje, które miały miejsce w ich domach rodzinnych. Badaniem zostało objętych 423 studentów wszystkich wydziałów, studiujących na uczelni w Katowicach w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym, na studiach pierwszego i drugiego stopnia. Ankieta wykorzystana w badaniach składała się z dwóch części. Pierwsza część ankiety zawierała pytanie zamknięte i otwarte, które bezpośrednio odnosiły się do sytuacji rodzinnych badanych studentów. Natomiast druga część ankiety zawierała sondażowy test na bycie DDD/DDA z portalu www.psychologia.net.pl. Taki układ ankiety miał na celu weryfikację udzielonych przez respondentów odpowiedzi w części pierwszej. Badając bowiem studentów taką formą ankiety, należało mieć świadomość, że mogą oni, chroniąc swoją własną rodzinę i chcąc dochować „tajemnicy rodzinnej”, nie udzielić pełnych czy prawdziwych odpowiedzi.

Prezentując wybrane wyniki przeprowadzonych badań, można wskazać, że 13% ankietowanych studentów pochodzi z rozbitej rodziny, a główną przyczyną nietrwałości małżeństwa rodziców tej grupy respondentów w 53% stanowi rozwód prawny, a w 6% rozwód emocjonalny.

W przeprowadzonych badaniach studenci zostali również zapytani o występujące uzależnienia w ich rodzinnym środowisku. Pierwsza grupa pytań związana była z problemem alkoholowym w rodzinie. Świadomie w tym badaniu użyto dwóch terminów: „nadużywanie alkoholu” i „uzależnienie od alkoholu”, nie definiując ich, pozwalając samym ankietowanym na określenie ich sytuacji rodzinnej. W tym przypadku prawie 24% respondentów ujawniło, że w jego rodzinie pojawił się problem nadużywania alkoholu, a najczęściej nadużywającą alkoholu osobą w rodzinie, według wskazań tej grupy respondentów, był ojciec (73% odpowiedzi).

W odniesieniu do uzależnienia od alkoholu któregoś z rodziców, ponad 18% badanych wskazało, że ma to miejsce. Jako osobę uzależnioną od alkoholu ponad 62% z nich wskazywało najczęściej ojca (matkę ponad 5%). Co do innych uzależnień, które występują w rodzinie, 9% respondentów przyznało, że w jego rodzinie występował problem związany z uzależnieniem od pracy. Osobą uzależnioną, na którą najczęściej wskazywała ta grupa respondentów, był ojciec (65% z nich). W dalszej części badania ankietowani zostali zapytani, czy w ich rodzinach wystąpił przypadek choroby psychicznej. Na to pytanie twierdząco odpowiedziało 7% respondentów. Spośród ankietowanych studentów niewiele ponad 7% przyznało także, że w rodzinie była stosowana przemoc fizyczna w stosunku do jednego z członków rodziny – najczęściej matki.

Badania ujawniły także, że 11% ankietowanych spotkało się w swojej rodzinie z nękaniami psychicznymi. W pierwszej kolejności studenci wskazują na własną osobę, jako na tę, która doświadczyła przemocy psychicznej (38,82% wskazań w tej grupie respondentów), następnie najczęściej z nękaniami psychicznymi ze strony jednego lub wielu członków rodziny zetknęła się matka (35,29% wskazań) oraz rodzeństwo (22,35%). Badani najczęściej spotykali się z nękaniami psychicznymi ze strony własnego ojca (61% wskazań w tej grupie).

Studenci zostali również zapytani o to, czy w swoim dotychczasowym życiu rodzinnym odczuwali nieobecność swoich rodziców. Niecałe 17% badanych odpowiedziało twierdząco na to pytanie. Według tej grupy ankietowanych, najczęściej brakowało im obecności ojca (76% wskazań), nieobecność obojga rodziców odczuło 14% z nich, a samej matki – 10%. Absencja ta najczęściej była odczuwalna w najmłodszych latach życia respondentów, aż do okresu szkoły podstawowej włącznie.

Ankietowani w dalszej części kwestionariusza zostali zapytani, czy doświadczyli w rodzinie śmierci bliskiej osoby. W grupie osób (8,75% z całości badanych), które doświadczyły śmierci kogoś z rodziny, 70% z nich utraciło ojca, a 14% matkę, a ponad 16% kogoś z rodzeństwa. Z uzyskanych wyników badań wynika, że ankietowani doświadczali utraty bliskich w różnych okresach życia – najczęściej w latach gimnazjalnych.

W drugiej części ankiety skorzystano z testu z portalu www.psychologia.net.pl, który pozwala ankietowanym określić, na podstawie tego, co aktualnie przeżywają, źródło ich problemów, czyli ich „korzenie rodzinne”, zobaczyć, jaki jest stopień ich dysfunkcji wyniesionej z własnej rodziny oraz jakie powinni podjąć kroki w celu „przepracowania swojej przeszłości”. Celowo ta forma testu została umieszczona w tym miejscu, by spróbować, chociaż w minimalnej mierze, dokonać weryfikacji udzielonych wcześniej odpowiedzi przez ankietowanych studentów.

Wyniki tego testu wskazują, iż ponad 45% ankietowanych studentów może pochodzić z rodziny z jakąś dysfunkcją, czyli więcej niż ujawniło to w pierwszej części ankiety. Studenci ci powinni podjąć się pracy nad sobą i swoimi zranieniami – sami lub z psychologiem czy terapeutą – by móc realizować się w życiu akade-

mickim w sposób pełny jako osoba. W przypadku jednak tego „narzędzia badawczego” nie możemy zapomnieć o możliwości wystąpienia tzw. „efektu Barnuma”¹⁹.

W prowadzonych badaniach poproszono studentów, w pytaniu otwartym, by określili wpływ sytuacji rodzinnej na czas studiów. Ankietowani, zapytani, jak w okresie edukacji na poziomie szkoły wyższej sytuacja rodzinna wpływa na ich naukę, udzielili między innymi takich odpowiedzi:

- Brak skupienia, roztargnienie, zamartwianie się.
- Brak zapamiętywania, stres.
- Jestem niepewną siebie osobą. Ojciec wpoił mi, że nic nie znaczę. Ciężko mi prezentować się przed tłumem, grupą.
- Myśli uciekają od nauki do problemu.
- Odkładanie obowiązków na później, kłopoty z koncentracją.
- Częste kłótnie z mamą demotywują mnie do nauki.
- Tata pracuje za granicą i pomimo, iż przyjeżdża w każdym miesiącu lub co dwa miesiące na tydzień, to myślę, że jego brak spowodował brak samozaparcia.
- Brak chęci do nauki, brak możliwości skupienia się.
- Od momentu pogrzebu ojca, jeden miesiąc temu, nie jestem w stanie skupić się na nauce, zbliżająca się sesja raczej zakończy się wynikiem negatywnym.
- Czuję presję perfekcyjnego opanowania całego materiału, aby nie być przyczyną kłopotów rodziców w domu.
- Niepewność w działaniu, brak wiary we własne umiejętności i własną wartość jako człowieka.
- Zniecierpliwienie, szybka reakcja, gdy coś nie wychodzi, problemy z koncentracją.
- Nie mam warunków, ciągle przeszkadza mi coś, mam ważniejsze rzeczy, takie jak zarabianie pieniędzy i obrona domowników przed ojcem.
- Brak odpowiednich warunków w pokoju.
- Trudność w skupieniu się, nerwowość.

¹⁹ W psychologii określenie „efekt Barnuma” jest odnoszone do zjawiska polegającego na tym, iż badani akceptują określone opisy osobowości jako trafne w odniesieniu do siebie. Opisy te są ogólne, niejednoznaczne, niejednokrotnie o podwójnym znaczeniu, ale powiązane z cechami społecznie pożądanymi i w związku z tym trudnymi do odrzucenia, co może powodować, że mają one charakter opisów powszechnie akceptowanych. W badaniach psychologicznych nieuwzględnienie omawianego efektu Barnuma może prowadzić do błędów przy konstruowaniu narzędzi badawczych. Czy mogą również mieć miejsce pomyłki w obszarze postępowania diagnostycznego? Wydaje się, że takie niebezpieczeństwo istnieje w obszarach, w których nie ma jednoznacznie wyodrębnionych jednostek nozologicznych, co ma miejsce w przypadku tzw. DDA i DDD. Ze względu na powszechność dostępnych list kontrolnych DDD czy DDA trzeba mieć świadomość, że nie są one standardowymi narzędziami diagnozy psychologicznej. Dlatego tak ważne jest posługiwanie się metodami diagnozowania, takimi jak pogłębiony wywiad czy obserwacja, by zdiagnozować osoby określane jako DDD czy DDA. Por. A. Margasiński, *Popularna literatura samopomocowa a ryzyko efektu Barnuma i fałszywych autodiagnoz*, „Kultura i Edukacja” 2011, nr 3 (82), s. 7-25

- Zła sytuacja finansowa i psychiczna powodują stres i zmniejszoną intensywność myślenia o nauce i uczelni.

W opinii badanych studentów sytuacja rodzinna wpływa także na ich samoakceptację w czasie ich tak zwanej „wczesnej dorosłości”, a ujawnia się to między innymi w następujący sposób:

- Niska samoocena, nadmierny stres.
- Nie umiem uwierzyć w siebie, swoje możliwości, zaakceptować siebie.
- Nie doceniam siebie.
- Obwiniam się częściowo za śmierć mamy.
- Nieumiejętność pogodzenia się z błędami.
- Przez odejście ojca czuję się niekochana i nieakceptowana przez mężczyzn. Szukam z uporem miłości, czułości ze strony mężczyzn.
- Momentami poczucie niższości społeczno-materialnej.
- Problemy z poczuciem własnej wartości, kompleksy, bardzo krytyczne podejście do samej siebie.
- Nie lubię spotykać się z ludźmi.
- Nie lubię swojej osoby, źle się ze sobą czuję, pesymistka.
- Mam wyrzuty sumienia, czuję się złym człowiekiem, obwiniam się za wszystko to, co miało miejsce, nie znoszę siebie.
- Nie czuję się autentyczna, czuję się, jakbym była kimś innym, czuję się obca sama dla siebie.
- Nierzadko nie akceptuję siebie takiej, jaka jestem, często nie potrafię o sobie pozytywnie myśleć.
- Mam wrażenie, że wszystko, co robię w domu, robię źle i mam dwie lewe ręce; nic nie można ugotować, pokroić.
- Mam „zerową” samoocenę, czuję się nieatrakcyjna, gorsza, zawsze myślę, że na coś nie zasługuję.
- Całe życie byłem gnojony psychicznie, jak ma się ujawniać? Nie ma dość miejsca.

Wskazane powyżej przez respondentów wpływy sytuacji rodzinnej na ich aktualne życie czy poziom samoakceptacji są analogiczne do typowych cech, zachowań, odczuć, jakie posiadają dorosłe dzieci z rodzin dysfunkcyjnych²⁰.

DZIAŁANIA PODEJMOWANE W ŚRODOWISKU UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO DLA WSPARCIA STUDENTÓW Pochodzących Z RODZIN DYSfunkcyjnych

W naszym kraju problem ludzi młodych wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych stale narasta i tworzy się swoisty efekt „kuli śnieżnej”, czyli że co roku w Polsce ta grupa społeczna ilościowo się powiększa. W związku z tym należy

²⁰ Zob. G. Polok, *W drodze do siebie*, Katowice 2010, s. 35-47.

podejmować szybko i zdecydowanie wszelkie możliwe działania, które temu trendowi wzrostowemu będą przeciwdziałać.

Jak to już wskazano we wstępie, szeroko rozumiane środowisko akademickie – czyli uczelnie, organizacje studenckie, stowarzyszenia uniwersyteckie czy wspólnoty duszpasterstwa akademickiego – jest zobligowane do podjęcia określonych przedsięwzięć w tym zakresie. Przecież wspólnocie akademickiej stawiane są dzisiaj wysokie wymagania co do sposobu realizowania swojej misji, a także w odniesieniu do działań na rzecz społeczeństwa. Określając misję i zadania każdej uczelni w Polsce, ustawa o szkolnictwie wyższym jednoznacznie wskazuje na podwójną rolę kształcenia dokonującego się na poziomie szkoły wyższej²¹. Mianowicie, oprócz zadań wynikających ze zdobywania wiedzy, szkoły wyższe oraz wszyscy nauczyciele akademicy mają obowiązek również wychowywać. Dlatego wszelkie działania dokonywane w środowisku akademickim na rzecz studentów pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych będą także wypełnieniem nałożonego przez ustawę obowiązku wychowania.

W ramach działań podejmowanych przez Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach na rzecz studentów pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, w roku 2005 uczelnia przystąpiła do programu: „Uczelnie wolne od uzależnień”, a ówczesny rektor, prof. dr hab. Florian Kuźnik, powołał autora niniejszego artykułu na pełnomocnika rektora do spraw uzależnień. Od tego momentu rozpoczęły się na Uniwersytecie Ekonomicznym działania profilaktyczne na szerszą skalę. Dla studentów I roku corocznie zostaje zorganizowany program profilaktyczny „Korekta”. Dla uczestników Akademickich Warsztatów Pedagogicznych (AWP)²² organizuje się program profilaktyczny „Narkotyki i nastolatki”. Pozwala on uczestnikom AWP, którymi w głównej mierze są prowadzący zajęcia na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach, zaznajomić się z rodzajami narkotyków, poznać symptomy świadczące o kontakcie danej osoby z narkotykami oraz zaburzenia, jakie mogą pojawić się w jej zachowaniu wskutek zażywania narkotyków, a także zdobyć wiedzę na temat tego, czym charakteryzuje się uzależnienie od narkotyków.

Od roku 2006 dla chętnych członków parlamentu studenckiego i innych organizacji studenckich zaczęto prowadzić szkolenia profilaktyczne „Liderzy”, które miały wspomóc uczestników tych szkoleń we wspieraniu rówieśników, u których ujawniają się problemy z nadużywaniem substancji psychoaktywnych czy alkoholu. Na stronie internetowej uczelni pojawił się osobny link: „Uczelnia wolna od uzależnień”, później powstała strona www.rozwinacskrzydla.pl (również na Facebook’u). Dzięki temu każdy student oraz pracownik ma dostęp do informacji, gdzie może zwrócić się po pomoc (adresy, telefony) w przypadku trudności życio-

²¹ z dnia 27.07.05 art.13.p2 i art. 111 p1.

²² Głównym celem Akademickich Warsztatów Pedagogicznych jest wyposażenie młodych pracowników naukowo-dydaktycznych UE w Katowicach w umiejętności dydaktyczne oraz wiedzę pedagogiczną niezbędną do nauczania przedmiotów ekonomicznych. Ponadto wdrożenie do samodzielnego planowania własnego rozwoju zawodowego i wzmocnienia postaw etycznych. W ramach AWP uczestnicy poszerzają też swoją wiedzę psychologiczną, przydatną w kontakcie ze studentami.

wych czy różnych uzależnień i gdzie w bibliotece znajdzie zakupioną w tym celu literaturę fachową.

W roku 2014 z inicjatywy autora publikacji, przy wsparciu Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach (pracowników i studentów), duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie”, Radia Katowice, Radia eM, telewizji TVP3, „Dziennika Zachodniego”, „Gościa Niedzielnego” i innych mediów rozpoczęła się kampania społeczna „Rozwinąć skrzydła”. Ma ona na celu uświadomienie społeczeństwu, w tym studentom UE, zjawiska dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza z rodzin z problemem alkoholowym, pokazanie jej skali, skutków i dróg rozwiązania. Ważnym momentem tej kampanii było ukazanie się w ogólnopolskim wydaniu „Gościa Niedzielnego” 1 czerwca 2014 roku książki *Rozwinąć skrzydła* w formie audiobooka, w nakładzie 210 tys. egzemplarzy. Kampania ta jest dalej realizowana w lokalnych mediach, poprzez współpracę burmistrzów czy prezydentów poszczególnych miast z pełnomocnikami ds. uzależnień. Planuje się także przeprowadzenie kampanii w ramach Światowych Dni Młodzieży w roku 2016 w Krakowie.

Niezależnie od opisanych powyżej działań, już od roku 2001 uczelnia wprowadziła dyżur psychologa, który jest do dyspozycji studentów i pracowników. Najpierw dyżur pełniła jedna osoba – psycholog mgr Maria Rabsztyń, później, w październiku 2008 roku, ze względu na zwiększające się zapotrzebowanie, dołączyła do niej druga psycholog – mgr Magda Adler. Aktualnie drugim psychologiem jest mgr Monika Korczak. Psycholodzy pełnią dyżury od poniedziałku do czwartku w wyznaczonym do tego specjalnym pokoju na terenie uczelni. Porada psychologa jest bezpłatna i zapewnia pełną anonimowość. Zakres pomocy psychologicznej jest szeroki – od doradźnej po gruntowną zmianę funkcjonowania studenta czy pracownika. Pomoc psychologiczna ogranicza się czasami do jednego spotkania, a innym razem wymaga kilku spotkań konsultacyjnych czy dłuższego kontaktu, czyli psychoterapii. Rocznie z pomocy psychologa na Uniwersytecie Ekonomicznym korzysta około dwustu studentów i pracowników uczelni.

Kluczowe z perspektywy profilaktyki uzależnień i pomocy studentom pochodzącym z rodzin dysfunkcyjnych, zwłaszcza z problemem alkoholowym, są następujące działania: wykład w dniu adaptacyjnym dla studentów I roku, program profilaktyczny „Korekta”, grupa terapeutyczna dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza dorosłych dzieci z rodzin z problemem alkoholowym i pomoc pastoralna duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie”.

Od kilku lat na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach w ramach dnia adaptacyjnego studenci studiów dziennych I roku uczestniczą w wykładzie zatytułowanym „Efektywne studiowanie a pochodzenie z rodziny dysfunkcyjnej”, prowadzonym przez autora niniejszego artykułu. W ramach tego wykładu słuchacze uzyskują wiedzę na temat roli rodziny w rozwoju swojej osoby, podstawowych dysfunkcji współczesnej polskiej rodziny, skutków, jakie może nieść wzrastanie w rodzinie dysfunkcyjnej i jak może się to przekładać na ich funkcjonowanie jako

studentów Uniwersytetu Ekonomicznego. Jednocześnie wskazuje się drogi rozwiązania problemów związanych z wychowywaniem się w rodzinie dysfunkcyjnej, zwłaszcza z problemem alkoholowym, a każdy uczestnik wykładu otrzymuje, jeżeli wyrazi taką chęć, bezpłatny egzemplarz książki lub audiobooka *Rozwinąć skrzydła*²³. Na spotkaniu adaptacyjnym jest również obecny jeden z psychologów, który przedstawia zadania psychologa na uczelni i informuje o możliwościach pomocy psychologicznej dla każdego żaka. W ramach dnia adaptacyjnego również przedstawiciele duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie” zapraszają nowych studentów do włączenia się w tę wspólnotę, która również jest szczególnym wsparciem dla studentów pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych.

W roku akademickim 2013/2014 po raz ósmy został przeprowadzony program profilaktyczny „Korekta”, obejmujący studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach²⁴. Program ten jest okazją do uzupełnienia wiadomości na temat nie tylko fizycznych, ale i psychicznych zagrożeń współczesnego świata i ma na celu przekazanie ogólnej wiedzy z zakresu zagrożeń wynikających z nadużywania alkoholu oraz eksperymentowania i zażywania innych środków psychoaktywnych. Programem profilaktycznym „Korekta” zostali objęci wszyscy studenci rozpoczynający naukę na pierwszym roku studiów stacjonarnych i zaocznych stopnia pierwszego i drugiego. W półtoragodzinnych zajęciach wzięło udział 2860 studentów, rozpoczynających studia na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach i w ośrodkach zamiejscowych w Rybniku oraz Bielsku-Białej. W ramach zajęć profilaktycznych uzyskano wyniki testu przesiewowego AUDIT od 2795 uczestników²⁵.

Dzięki powyżej opisanym działaniom, jakie mają miejsce na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach, studenci mogą sobie uświadomić, że są dorosłymi dziećmi z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza z rodzin z problemem alkoholowym. Skutkować to może różnymi reakcjami i zachowaniami ze strony studentów. Część z nich, świadoma kim jest, nie podejmuje się dokonywania w swoim życiu jakichkolwiek zmian, uważając, że żyje jej się dobrze. Inni, świadomi tego,

²³ Książka została napisana przez autora niniejszej publikacji wraz ze studentami, którzy przeszli terapię w ośrodku DA „Zawodzie” i od 2009 roku i jest w opinii odbiorców podstawowym „impulsem” do podjęcia pracy nad swoim osobistym rozwojem dla wszystkich, którzy wywodzą się z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza z problemem alkoholowym. Publikacja, aktualnie rozdawana studentom, jest ósmym poszerzonym jej wydaniem. Do książki została stworzona strona www.rozwinacskrzydla.pl, na której studenci uzyskują dodatkowe materiały, pomocne w procesie ich zdrowienia w czasie studiowania na Uniwersytecie Ekonomicznym.

²⁴ Zajęcia prowadzi zespół pod kierunkiem lidera mgr Marii Koleckiej-Ruseckiej, a w tym miejscu publikacji przedstawia się fragmenty raportu, jaki składany jest co roku do rektora UE Katowice z działań profilaktycznych „Korekta”. Raport przygotowuje lider zespołu wraz z autorem publikacji.

²⁵ Na pytania testu przesiewowego AUDIT, dotyczące kontaktów z alkoholem, odpowiada każdy student indywidualnie i anonimowo. Na podstawie uzyskanych wyników, uczestników programu profilaktycznego można podzielić na cztery następujące grupy: abstynentów, pijących mało ryzykownie, pijących ryzykownie, pijących przymusowo. Należy przy tym zdecydowanie podkreślić, że otrzymywany w czasie zajęć profilaktycznych wynik testu nie jest diagnozą badanych studentów, lecz ma na celu jedynie zobrazować sposób picia danej osoby.

kim są, zaczynają myśleć o możliwości jakościowej zmiany swego dotychczasowego życia. Staje się to dla nich początkiem procesu wewnętrznej przemiany i rodzi pragnienie uczestnictwa w terapii dla DDD czy DDA²⁶. Trzeba przy tym wyraźnie podkreślić, że okres studiów jest optymalnym czasem do podjęcia terapii. Młody człowiek jest na etapie wczesnej dorosłości, opuszcza dom rodzinny, często nie podejmuje jeszcze pracy, nie buduje swojej własnej rodziny, ma dobrą przestrzeń do pracy nad sobą.

Praca bowiem z dorosłymi dziećmi z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza z rodzin z problemem alkoholowym, może być prowadzona w terapii indywidualnej bądź grupowej. Jej celem jest rozpoznanie problemu przez DDD czy DDA i stworzenie im warunków do uzyskania wglądu, spotkania z tym, co było przez nich zaprzeczane i tłumione. Ma to doprowadzić dorosłe dzieci alkoholików do akceptacji rzeczywistości i dokonania wyboru nakierowanego na rozwój. Z pracy z ludźmi współzależnymi wynika, że dla dorosłych dzieci alkoholików najbardziej efektywna jest praca w grupie terapeutycznej.

Dlatego od 2001 roku w ośrodku duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie” organizowana jest dla studentów studiujących w Katowicach roczna terapia. Poprzez terapię studenci DDD/DDA doświadczają ponownie powrotu do bolesnych uczuć, emocji, które były obecne w ich życiu, ucząc się przy tym, jak w sposób pozytywny te ujawniające się emocje rozładować. Co więcej, studenci w grupie terapeutycznej pomagają sobie wzajemnie przy wyrażaniu i rozbijaniu silnych emocji wściekłości, lęku, zmartwienia, cierpienia czy radości. W bezpiecznej atmosferze, pełnej wsparcia studenci – uczestnicy grupy terapeutycznej – zaczynają sobie wzajemnie ufać i poznawać swoją wewnętrzną siłę. Funkcjonująca terapeutycznie grupa DDD/DDA, w ramach odbywanych spotkań, tworzy troszczącą się wzajemnie o siebie, dbającą o swoich członków jakby „rodzinę”, stanowiącą dla nich mocne wsparcie. Jednocześnie w pracy terapeutycznej z grupą jest miejsce na przyjrzenie się indywidualnym problemom jej członków²⁷.

Co roku nowa grupa studentów uczestniczy w trwających rok spotkaniach grupy terapeutycznej, a część studentów, która ukończyła terapię, spotyka się raz w miesiącu w ramach działań ośrodka duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie” w grupie wsparcia dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, zwłaszcza dorosłych dzieci alkoholików. W okresie poprzedzającym terapię duszpasterz akademicki prowadzi szeroko zakrojoną kampanię informacyjną w ramach dni adaptacyjnych na Uniwersytecie Ekonomicznym, w ośrodkach duszpasterskich archidiecezji katowickiej, w lokalnych mediach i prasie, co pozwala dotrzeć z informacją o możliwości terapii do studentów wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych. Uczestniczący w terapii studenci mają zapewnione miejsce terapii, duchową opiekę duszpasterza akademickiego, wsparcie finansowe i żywieniowe. Mimo

²⁶ Por. M. Kucińska, *Gdzie się podziało moje dzieciństwo...*, s. 70-71.

²⁷ Por. T. Adamczyk, *Kroc dumnie, nie biegnij – terapia DDA*, w: *Zagrożenia rodziny w aspekcie pastoralno- społecznym*, red. I. Celary i G. Polok, Katowice 2008, s. 303-304.

że terapia odbywa się w katolickim ośrodku DA „Zawodzie”, uczestniczyć w niej może każdy student, który zostanie do niej zakwalifikowany w czasie rozmowy z terapeutką. Zapewniona opieka duszpasterza akademickiego szanuje i uwzględnia w swoich działaniach studentów innych wyznań, niewierzących, agnostyków czy ateistów. W ciągu tych czternastu lat około 180 studentów wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych, a szczególnie z rodzin z problemem alkoholowym, ukończyło terapię, którą prowadzi terapeutka Teresa Adamczyk, a współfinansuje miasto Katowice.

Najważniejszym przesłaniem, jakie powinno dotrzeć do wspomnianych powyżej studentów, a zarazem stać się fundamentem wszelkich działań duszpasterstwa akademickiego wobec nich, jest prawda o bezwarunkowej miłości Boga do każdego z nich²⁸. Miłości, która w szczególnie sposób ukazana została ludziom przez Jezusa Chrystusa. Dla studentów wywodzących się z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza dla dorosłych dzieci alkoholików, które w swoim życiu rodzinnym najczęściej nie doświadczyły prawdziwej miłości, a co najwyżej miłości warunkowej, ważne jest, aby pokazać im, że są umiłowani przez Boga w Osobie Jezusa Chrystusa. On to bowiem towarzyszy aktywnie dorosłym dzieciom alkoholików od chwili ich poczęcia w każdym okresie ich życia, nawet jeśli wcześniej nie były w stanie sobie tego uświadomić czy odczuć. Doświadczenie miłości Boga duszpasterz akademicki pragnie przekazać uczestnikom terapii w ośrodku DA „Zawodzie” na różne sposoby. Jest obecny na początku każdego spotkania terapeutycznego i udziela wszystkim, którzy tego zechcą, Bożego błogosławieństwa. Raz w tygodniu odprawiana jest msza św. w intencji przychodzących na terapię. W czasie rocznej terapii jedna z sesji terapeutycznych poświęcona jest tzw. przestrzeni duchowej człowieka. Na niej, w szczerym dialogu, studenci prezentują swoje doświadczenie wiary, obrazu Boga i wtedy próbuje się odkrywać Go jako Boga miłości bezwarunkowej i pewnej.

Ukazanie Boga kochającego każdego człowieka jest szczególnie ważne dla osób, które poprzez postawę swoich dysfunkcyjnych rodziców mogą mieć mocno zaburzony obraz Boga, zwłaszcza Boga jako Ojca. Stąd prowadzenie studentów, będących dorosłymi dziećmi alkoholików, do relacji z Jezusem Chrystusem, Synem Bożym, przyjacielem, bratem, jawi się jako szczególnie ważne. Może ono także, przynajmniej w jakiejś mierze, przyczynić się do zbudowania pozytywnej relacji synowskiej z Bogiem Ojcem. Relacji synowskiej, której wielu studentów nie mogło przeżyć w swoim domu z rodzonym ojcem. Doświadczenie Bożej miłości ma szczególnie miejsce w duszpasterstwie akademickim, poprzez posługę sakramentalną, a zwłaszcza gdy jest sprawowana Eucharystia. Uczestnicy grupy terapeutycznej w ośrodku DA „Zawodzie” zapraszani są na Eucharystię, która odprawiana jest w kaplicy DA od poniedziałku do czwartku w czasie trwania roku akademickiego. Zachęceni są również do udziału w rekolekcjach „na dobry

²⁸ Zob. szerzej: G. Polok, *Formy pomocy pastoralnej studentom pochodzących z rodzin z problemem alkoholowym*. „Studia Pastoralne” [dalej: StP] 10 (2014), s. 137-154.

początek” w październiku danego roku akademickiego i w rekolekcjach adwentowych czy wielkopostnych „wyjazdowych”, letnich rekolekcjach w Brennej. Wyłącznie dla nich odprawiana jest msza św. przed świętami Bożego Narodzenia, w czasie której udzielany jest sakrament chorych. Na zakończenie rocznego cyklu terapii, również dla tych, którzy chcą, jest odprawiana msza św., na której w symbolicznym geście ofiarowania na ołtarzu spisanych wcześniej na kartkach różnych doświadczeń życiowych, wierzący uczestnicy terapii zawierają się eucharystycznemu Chrystusowi.

W posłudze duszpasterstwa akademickiego nie można na wspólnych czy indywidualnych spotkaniach i rozmowach uciec od pytań o przyczynę cierpienia i jego sens – dlaczego to spotyka tego konkretnego młodego człowieka? Wspólnota DA powinna w odpowiedzi na stawiane pytanie wyrazić swoją wiarę, że to w Bogu można odnaleźć siebie nawet w największym, często niezawinionym, cierpieniu. Uczestnicy terapii w ośrodku DA „Zawodzie” mają możliwość na tzw. sesji duchowej szczerze rozmawiać z duszpasterzem akademickim na temat cierpienia i odnajdywania jego sensu w perspektywie swoich doświadczeń życiowych. Jeżeli zachodzi taka potrzeba, każdy z uczestników terapii może spotkać się z duszpasterzem akademickim na indywidualnej rozmowie.

We wspólnocie DA ważne jest także, aby studenci pochodzący z rodzin dysfunkcyjnych mieli możliwość przystępowania do sakramentu pokuty i pojednania. Doświadczenie Bożej miłości przebaczącej oraz pokoju serca jest szczególnie ważne i potrzebne osobom pochodzącym z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza dorosłym dzieciom alkoholików. Ponieważ w ich przestrzeni rodzinnej, szczególnie w okresie dzieciństwa, grzech był często obecny i powodował określone dla nich skutki, wprowadzając u nich silny stan niepokoju i lęku. Stąd tak silna potrzeba doświadczenia pewności przebaczenia oraz pokoju serca, które daje Bóg w sakramencie pokuty. Istotne jest też uświadomienie studentom DDD, a zwłaszcza DDA, że sakrament ten jest sakramentem uzdrowienia. Bóg leczy w nim wnętrze człowieka, zranione grzechem własnym lub bliźnich, co pozwala na pokonywanie swoich słabości i wzrastanie w miłości do Niego i ludzi. Każdy uczestniczący w terapii dorosłych dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza z problemem alkoholowym, w ośrodku DA „Zawodzie” ma możliwość, po umówieniu się z duszpasterzem akademickim, przystąpienia do sakramentu pokuty i pojednania z indywidualnym podejściem. Wydaje się to szczególnie ważne, aby student, często obciążony trudną przeszłością i wynikającymi z tej przeszłości grzechami, spotkał się w tym sakramencie z właściwym zrozumieniem ze strony spowiednika i nakierowaniem na prace nad sobą. Jednocześnie duszpasterz akademicki uświadamia penitentowi, że Jezus w tym sakramencie nie tylko odpuszcza grzechy, ale uzdrowia serce człowieka i uzdalnia go do miłości.

W życiu studentów pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, a przede wszystkim dorosłych dzieci alkoholików, szczególnie w okresie dzieciństwa i dorastania, było wiele sytuacji, które określa się jako raniące. Te osoby spotykały się przecie-

w swoich domach, szczególnie ze strony nadużywającego alkoholu jednego lub obojga rodziców, z zachowaniami, które powodowały zranienia w ich psychice, duszy, a nawet na ciele, co może skutkować ich psychicznymi czy somatycznymi chorobami. W ramach terapii duszpasterz akademicki proponuje studentom przyjęcie sakramentu chorych. Świadomie wybiera na to szczególnie okres, czyli czas przed świętami Bożego Narodzenia. W studentach, którzy rozpoczęli już terapię, dokonują się różne zmiany. Zaczynają dostrzegać zranienia, jakich doświadczyli w swoich domach, a jednocześnie czeka ich przeżywanie świąt Bożego Narodzenia. Święta te, wbrew tendencjom medialno-reklamowym, są często w rodzinie dysfunkcyjnej, a zwłaszcza z problemem alkoholowym, trudnymi, pełnymi lęku i niepewności. Stąd tak ważne jest doświadczenie Bożej miłości, która uzdrowia na poziomie duchowym i fizycznym w sakramencie chorych. Dlatego na ostatnim spotkaniu grupy terapeutycznej przed świętami Bożego Narodzenia każdy ze studentów, który wyrazi takie pragnienie, przyjmuje sakrament chorych.

Ważne jest, aby osoba pochodząca z rodziny dysfunkcyjnej oparła się na silnej relacji z Bogiem, poprzez Jego słowo zapisane na kartach Biblii. Uczestnikom terapii DA „Zawodzie” duszpasterz akademicki od początku proponuje przeżywanie terapii ze słowem Bożym zawartym w Piśmie Świętym. Na zakończenie terapii, kiedy odprawiana jest Eucharystia w intencji jej uczestników, każdy otrzymuje egzemplarz Nowego Testamentu, by zawarte w nim słowo Boże stało się umocnieniem w procesie zdrowienia. Uczestnikom terapii proponuje się również udział w spotkaniach modlitewnych, które odbywają się we wtorki wieczorem i które mogą stać się przestrzenią doświadczenia przez modlitwę żywego kontaktu z Bogiem. Również proponowany udział w rekolekcjach okresowych czy „wyjazdowych” letnich może stać się dla studentów miejscem doświadczenia Boga przez modlitwę.

Bardzo ważną przestrzenią, potrzebną dla wspomagania procesu zdrowienia studentów pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, jest możliwość bycia we wspólnocie osób wzajemnie siebie wspierających. Szansą na tworzenie takiego miejsca mogą być ośrodki duszpasterstwa akademickiego²⁹. Powinny one stać się miejscem tworzenia prawdziwych wspólnot, otwartych na wszystkich studentów, przyczyniając się do kształtowania więzów koleżeńskich i przyjacielskich. Trwanie w takiej wspólnocie, budowanie zdrowych, pozytywnych relacji z innymi jest dużą szansą dla studentów DDD, a zwłaszcza DDA, na wzmocnienie ich w procesie przemiany swojego życia³⁰.

Duszpasterstwo akademickie „Zawodzie” proponuje uczestnikom terapii włączenie się w działania tego ośrodka akademickiego. Zaprasza ich na wspólne modlitwy, spotkania formacyjne „ABC wiary”, wyjazdy integracyjne, podejmowane

²⁹ Por. Kongregacja Nauczania Katolickiego, Papieska Rada ds. Świeckich, Papieska Rada ds. Kultury, *Obecność Kościoła na Uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*, w: *Informator Duszpasterstwa Akademickiego w Polsce 2001/2002*, Warszawa 2002, s. 27-29.

³⁰ Por. M. Jędraszewski, *Duszpasterstwo akademickie dziś: wyzwania i nadzieje*, www.katecheza.episkopat.pl.08.06.09.

akcje czy, wspomniane już powyżej, różne formy rekolekcji. Bywa tak, że część uczestników terapii wchodzi aktywnie we wspólnotę duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie”.

Oparcie się na Bogu, przeżywanie coraz pełniej relacji z Nim, przyjmowanie sakramentów świętych, lektura Pisma Świętego, indywidualna i wspólna modlitwa oraz bycie we wspólnocie są, jak można przyjąć, fundamentalną drogą wsparcia dla życia studentów pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych. Wzbogacają oni dzięki temu swoje ludzkie uczucia i rozwijają sferę duchową. Całe życie studentów może stać się bardziej uporządkowane, za sprawą realizowanych przez nich wskazań moralnych. Mogą rozwijać w sobie cnoty i podejmować działania budzące w nich i wokół nich konkretne dobro, stając się przez to wzorem dla innych³¹.

ZAKOŃCZENIE

Kluczem do zrozumienia środowiska, z którego pochodzą studenci Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, okazały się badania, które przeprowadzono w 2013 roku. Ujawniły one, że wśród ankietowanych studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, prawie 13% pochodzi z rodziny rozbitej, w której miał miejsce rozwód prawny. Do rozwodu emocjonalnego swoich rodziców przyznało się ponad 6% badanych. Wśród ankietowanych studentów prawie 24% wychowuje się w rodzinie, w której nadużywany jest alkohol, przede wszystkim przez ich ojca. Ponad 18% respondentów ujawniło, że w ich domu ma miejsce uzależnienie od alkoholu rodzica. Wśród innych uzależnień ankietowani studenci (prawie 9%) wskazali, że ich rodzic uzależniony jest od pracy. Do choroby psychicznej w rodzinie przyznało się 7% badanych studentów. W uzyskanych wynikach badań 7% studentów przyznało, że w rodzinie była stosowana przemoc fizyczna w stosunku do jednego jej członka. Ponad 11% ankietowanych spotkało się w swojej rodzinie z nękaniami psychicznymi. To nękanie psychiczne, według respondentów, najczęściej dotyczyło ich samych. Prawie 17% studentów doświadczyło nieobecności rodziców w swoim życiu. W tym przypadku najczęściej brakowało im obecności ojca, a absencja ta najczęściej była odczuwana w najmłodszych latach życia, aż do okresu szkoły podstawowej włącznie. Prawie 9% respondentów doświadczyło śmierci jednego z rodziców, najczęściej ojca. To traumatyczne wydarzenie, według udzielonych odpowiedzi, nie zostało z nimi przepracowane.

Na podstawie kwestionariusza badawczego, mającego określić, czy dana osoba pochodzi z rodziny dysfunkcyjnej, a zastosowanego w drugiej części ankiety, można stwierdzić, że ponad 45% studentów ma swoje korzenie w rodzinie dysfunkcyjnej. Oczywiście w przypadku tych uzyskanych wyników nie możemy zapomnieć o możliwości wystąpienia tzw. efektu Barnuma.

³¹ Por. K. Cholna, M. Madej-Babula, *Funkcjonowanie psychiczne DDA we współczesnym świecie*, w: *(Bez)radność wychowania..?*, red. Z. Marek i M. Madej-Babula, Kraków 2007, s.117.

Można z pełnym przekonaniem powiedzieć, że uzyskane wyniki badań są w jakiejś mierze reprezentatywne dla całego środowiska Uniwersytetu Ekonomicznego i podobne wyniki uzyskalibyśmy na innych uczelniach. Wyniki te nie odbiegają znacznie od ogólnopolskich danych na temat dorosłych osób pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, a zwłaszcza z rodzin z problemem alkoholowym.

Uzyskane wyniki badań jednoznacznie potwierdzają właściwy kierunek podjętych działań profilaktycznych i pomocowych dla studentów studiujących na Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach. Szczególne znaczenie mają dane związane z problemem alkoholowym w rodzinach studentów. Jak pokazują wyniki badań, prawie 24% żaków Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach wychowuje się w rodzinie, gdzie nadużywany jest alkohol, a ponad 18% w rodzinie, w której występuje uzależnienie od alkoholu. Należy mieć świadomość, w przypadku tych danych, że każdy ze studentów wypełniających ankietę mógł samodzielnie określić, jaki problem alkoholowy występuje w rodzinie i mógł także dwukrotnie wskazać na ten problem w wypełnianej ankiecie. Nie można więc zsumować uzyskanych wyników, ale tak wysoki procent wskazuje, że na uczelni jest obecna duża grupa dorosłych dzieci pochodzących z rodzin z problemem alkoholowym. Dlatego właściwym rozwiązaniem jest uświadomienie rozpoczynającym studia, że ich sytuacja rodzinna może mieć wpływ na efektywność ich studiowania i osobisty rozwój. Ma to miejsce w dniu adaptacyjnym w ramach wykładu „Efektywne studiowanie a rodzina dysfunkcyjna”. Dobrym rozwiązaniem wydaje się rozprowadzanie wśród studentów, czy to na wspomnianym wykładzie, czy w ramach programu profilaktycznego „Korekta”, bezpłatnych egzemplarzy publikacji *Rozwinąć skrzydła*, która dotyczy młodych, pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych. Ważne jest spotkanie w dniu adaptacyjnym studentów I roku z psychologiem uczelnianym i poinformowanie ich o zakresie pomocy psychologicznej i terminach dyżurów psychologa na uczelni. Z perspektywy studentów DDD, a zwłaszcza DDA, ogromną szansą na przemianę swojego życia daje uczestnictwo w rocznej grupie terapeutycznej, która jest dla nich organizowana w ośrodku duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie”.

Jak się wydaje, ważnym impulsem dla wszystkich studentów, a zwłaszcza tych pochodzących z rodzin z problemem alkoholowym, staje się program profilaktyczny „Korekta”, w którym uświadamiają sobie możliwe zagrożenia związane z różnymi uzależnieniami, a przede wszystkim z uzależnieniem od alkoholu. Jest to szczególnie istotne dla licznej grupy z tzw. ryzykownego picia, którą stanowi prawie 30% studentów I roku studiów dziennych i zaocznych.

W przypadku środowiska Uniwersytetu Ekonomicznego działania pomocowe i profilaktyczne dla żaków realizowane są nie tylko w ramach samej uczelni, ale połączone są z działaniami duszpasterstwa akademickiego „Zawodzie”, gdzie ma miejsce roczna terapia dla DDA i DDD. W ramach tej wspólnoty studenci, zwłaszcza ci pochodzący z rodzin dysfunkcyjnych, na Eucharystii, wspólnej modlitwie, spotkaniach formacyjnych, rekolekcjach i różnego rodzaju imprezach kultural-

nych, mogą znaleźć przestrzeń akceptacji, wsparcie swojego procesu zdrowienia i możliwość osobistego rozwoju.

Wydaje się, że przyjęte rozwiązania profilaktyczne i pomocowe wobec studentów Uniwersytetu Ekonomicznego są modelowym rozwiązaniem dla innych ośrodków akademickich oraz dobrym przejawem instytucjonalnej formy wsparcia młodzieży pochodzącej z rodzin dysfunkcyjnych przez uczelnię wyższą.

INSTITUTIONAL FORMS OF SUPPORTING THE YOUTH OF DYSFUNCTIONAL FAMILIES. THE CASE IN UNIVERSITY OF ECONOMICS IN KATOWICE

Summary

The results of the study show that over 40% of the University of Economics in Katowice (UEKat) students grew up in dysfunctional families, mainly burdened with alcoholism. This leads to personality problems during high school education. To challenge this issue the University offered several supportive actions, e.g.: adaptation day lecture “Efficient studying and dysfunctional family”; sharing a guidance book “Spread your wings”; mandatory classes in addiction prevention “Correction” and daily duty hours of psychologist. Activities of the academic chaplaincy “Zawodzie” complement these actions. The chaplaincy organizes a year-long therapy for students of dysfunctional families and offers them pastoral care. The preventive and supportive solutions dedicated to the students of UEKat seem to be a model scheme for other academic communities.

Słowa kluczowe: dorosłe dzieci z rodzin dysfunkcyjnych, środowisko Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, formy pomocy studentom pochodzącym z rodzin dysfunkcyjnych

Keywords: adult children of dysfunctional families, University of Economics in Katowice, supporting students of dysfunctional families